رویش روان شناسی، سال۱۰ ، شماره۴، شماره پیاپی ۶۱، تیر ۱۴۰۰
Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal(RRJ),10(4), 2021

مداخلات و ویژگی‌های روانشناختی موثر بر کووید- ۱۹ و آسیب‌شناسی روانی ناشی از آن: مطالعه مروری نظام‌مند

Psychological interventions and characteristics affecting COVID-19 and its resulting Psychopathology: A systematic review study

مصطفی تشویقی (نویسنده مسئول)
کارشناس ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
پگاه پروانه
کارشناس ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، مازندران، ایران.
سیده زهرا
کارشناس ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، البرز، ایران.

Mostafa Tashvighi *
M. A. Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
mostafa.tashvighi@gmail.com
Pegah Parvaneh
M. A., Islamic Azad University, Tonekabon Branch, Mazandaran, Iran.
Seyedehzahra Aghamiri
M. A., Islamic Azad University, Karaj Branch,Alborz, Iran.

چکیده

بیماری کرونا (کووید-۱۹) که تهدیدی برای سلامتی جهانی است، علاوه بر اینکه سلامت جسمی افراد را به خطر می‌اندازد، تاثیرات جبران‌ناپذیر روانشناختی نیز ایجاد می‌کند. با توجه به این امر، شناخت عوامل روانشناختی مثبت و درمان‌های روانشناختی موثر برای مقابله با کرونا ضرورت دارد. هدف مطالعه حاضر بررسی مداخلات و ویژگی‌های روانشناختی موثر بر بیماری کرونا و آسیب‌های روانی آن به روش مرور نظام‌مند بود. به این منظور، مطالعات در سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۳۹۹ در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی با جستجوی کلیدواژه‌های کرونا، کووید ۱۹، قرنطینه، ویژگی‌های روانشناختی و سلامت روان مورد بررسی قرار گرفتند. بر اساس معیارهای ورود از بین مقاله‌های مورد بررسی ۲۳ مقاله وارد پژوهش شدند و نتایج آن‌ها طبقه‌بندی، خلاصه و گزارش شد. ارزیابی حاصل از نتایج نشان داد افزایش اضطراب و افسردگی، مشکلات خواب، ترس از مرگ و استرس پس از آسیب از جمله پیامدهای روان‌شناختی شیوع این بیماری برای مردم عادی به‌شمار می‌رود. همچنین داشتن ویژگی‌هایی مانند تاب‌آوری، سرسختی‌روانشناختی، شوخ‌طبعی و حس انسجام خود می‌توانند در مقابل فشارهای بیماری کرونا به افراد کمک کنند. همچنین درمان‌های روان‌شناختی شامل درمان‌های مبتنی بر معنویت، واقعیت‌درمانی، شناختی- رفتاری و پذیرش و تعهد در کمک به بهبود و مقابله با بیماری موثر هستند. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، نیاز است مداخلات آموزشی و درمانی در راستای کاهش مشکلات روان‌شناختی و تقویت ویژگی‌های روان‌شناختی مثبت جهت مقابله با بیماری کرونا صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: *کرونا، کووید-۱۹، ویژگی‌های روانشناختی، درمان‌های روانشناختی، آسیب‌شناسی روانی، مطالعه مروری.*

Abstract

Coronavirus disease (COVID-19), which is a threat to global health, in addition to endangering physical health, will exert irrecoverable psychological effects. Due to this, it is necessary to know the positive psychological factors and effective psychological therapies to deal with this disease. the purpose of this study was to investigate interventions and psychological characteristics affecting Coronavirus disease and its Psychopathology by systematic review method. For this purpose, studies during the years 2019 to 2020 in Persian databases were reviewed by searching for the keywords Corona, Covid 19, quarantine, psychological characteristics, and mental health. Based on the inclusion criteria, 23 articles were included in the study and their results were classified, summarized, and reported. The results showed that increased anxiety and depression, sleep problems, fear of death, and post-traumatic stress are among the psychological consequences of the prevalence of this disease for ordinary people. Also, having traits such as resilience, psychological toughness, humor and a sense of cohesion can help people against the pressures of the corona. Psychological therapies, including therapies based on spirituality, reality therapy, cognitive-behavioral therapy, and acceptance and commitment therapy are effective in helping to cope with illness. Based on the results of the present study, it is necessary to make educational and therapeutic interventions in order to reduce psychological problems and strengthen positive psychological characteristics to deal with Coronavirus disease.

Keywords: *Coronavirus disease , COVID-19, Psychological interventions, Psychological characteristics, Psychopathology, review study.*

نوع مقاله : مروری سیستماتیک | **دریافت :** بهمن ۹۹ | **پذیرش:** اسفند ۹۹ | **ویرایش نهایی :** تیر ۱۴۰۰

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

مقدمه

در دسامبر سال ۲۰۱۹ افراد بیماری در ووهان چین با نشانه‌های بالینی شبیه ذات‌الریه پیدا شدند، که بررسی و تجزیه و تحلیل عمیق دستگاه تنفسی این افراد، یک ویروس جدید به نام کرونا ویروس را نشان داد و امروزه بیش از ۲۰۰ کشور دنیا را درگیر کرده است (لو، استارتون و تانگ[۱] ۲۰۲۰). بیماری کرونا که تهدیدی برای سلامتی جهانی است (لیو[۲] و همکاران، ۲۰۲۰)، علاوه بر اینکه سلامت جسمی افراد را به خطر می‌اندازد، تاثیرات جبران‌ناپذیر روانشناختی نیز ایجاد می‌کند (لو[۳] و همکاران، ۲۰۲۰). خصوصیت بیماری‌زایی، سرعت انتشار و هم‌چنین درصد مرگ‌و میر ناشی از آن، می‌تواند عاملی باشد که وضعیت سلامت روان افراد مختلف جامعه از بیماران مبتلا تا کادر درمان و پزشکی، کودکان و بیماران روانشناختی و سایر افراد را به اشکال مختلفی تحت تاثیر قرار دهد (بائو، سان، انگرال‌شی، و لو[۴] ۲۰۲۰؛ ریو و چان[۵] ۲۰۲۰؛ چن لیانگ، لی، گو، فی و وانگ[۶] ۲۰۲۰). این بیماری در کشور ایران نیز مانند دیگر کشورها شیوع دارد و به سرعت سلامت جسمی و روانی مردم را به خطر انداخته است، چرا که شیوع این بیماری نگرانی از احتمال مرگ در اثر عفونت‌های ویروسی را افزایش داده و منجر به فشار روان‌شناختی شده است (عسگری، قدمی، امینایی و رضازاده، ۱۳۹۹). تحقیقات گذشته، طیف گسترده‌ای از تاثیرات روانی، اجتماعی بر افراد در سطح فردی، جامعه و بین‌المللی را در هنگام شیوع بیماری‌های ویروسی نشان داده‌اند (هال، هال و چاپمن[۷] ۲۰۰۸). به عنوان مثال در طی شیوع آنفلوانزا حدود ۱۰ ٪ تا ۳۰ ٪ از عموم مردم نسبت به ابتلای به بیماری بسیار مضطرب یا نگران بوده‌اند (روبین، پوتز و میچی[۸] ۲۰۱۰). شیوع ویروس کرونا در سطح جهانی با توجه به تعطیلی مشاغل، مدارس، بازار و به طور کلی با توجه به تاثیری که بر سبک زندگی افراد می‌گذارد، باعث می‌شود افراد احساسات منفی روانشناختی پیچیده‌ای را تجربه کنند (وان‌بورتل[۹] و همکاران، ۲۰۱۶). شیوع بیماری کرونا به شیوه‌های مختلف دیگری میزان فشارهای روانی را افزایش می‌دهد. به عنوان مثال، ترس از ابتلا به بیماری، ترس و اضطراب حاصل از قرنطینه خانگی و محدودیت رفت و آمد، اضطراب و ترس از روبوسی و دست دادن به دیگران در احوالپرسی‌ها و از همه مهم‌تر اضطراب و ترس از مرگ خود و عزیزان مسائلی هستند که شیوع بیماری کرونا افراد جامعه را با آن‌ها روبرو کرده است (فردین؛[۱۰] ۲۰۲۰). سود[۱۱] (۲۰۲۰) معتقد است که افرادی که به کرونا مبتلا می‌شوند خود را با بیماری مزمنی روبرو می‌بینند که کنترلی بر آن ندارند. این بیماری هیچ درمان قطعی ندارد و بر کار، روابط خانوادگی، اجتماعی و سایر زمینه‌های زندگی فرد تاثیرگذار است. و نتایج این پژوهش نشان داد که فرد مبتلا به علت قرنطینگی در معرض ابتلا به افسردگی، اضطراب و اختلال خواب و استرس پس از سانحه قرار می‌گیرد.

با توجه به وضعیت عالم‌گیر بیماری مذکور که تقریبا تمامی جنبه‌های مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی نظامی تمامی کشورهای جهان را تحت تاثیر قرار داده و به عبارت دیگر فلج کرده، بحث آثار روانشناختی این بیماری ویروسی بر روی بهداشت سلامت روان افراد در سطوح مختلف جامعه از اهمیت به سزایی برخوردار است (لی، وانگ، ژو،[۱۲] ۲۰۲۰). به طور کلی، شناخت مشکلات روانشناختی که بر اثر کرونا ایجاد می‌شوند و همچنین توانمندی‌های روانشناختی که در برابر کرونا مفید هستند می‌تواند عاملی جهت تصمیم‌گیری‌های آگاهانه بیشتری از طرف دولت و سازمان‌های مرتبط با بیماری برای کمک که پیشگیری و درمان افراد شود. از سوی دیگر با توجه به اینکه پژوهش‌هایی در زمینه کرونا به صورت پراکنده انجام شده است، انجام پژوهش‌های مروری ضمن انتزاع، مفهوم‌سازی و طبقه‌بندی تنوعات و پیچیدگی‌های موجود در پدیده، از یک سو شناخت پدیده را تسهیل می‌کند و از سوی دیگر کمک می‌کند تا اقدام، تصمیم‌گیری و

[1] Lu, Stratton, Tang
[2] LIU
[3] Lu
[4] Bao, Sun, Meng, Shi, Lu
[5] Ryu, Chun
[6] Chen, Liang, Li, Guo, Fei, Wang
[7] Hall, Hall, Chapman
[8] Rubin, Potts, Michie
[9] Van Bortel
[10] Fardin
[11] Sood
[12] Li, Wang, Xue

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

مواجهه معقول‌تری با پدیده داشت. هم‌چنین پژوهش‌های مروری برای این منظور توسعه داده می‌شوند که می‌توانند پژوهش‌های پیشین را طبقه‌بندی و از این‌رو مبنایی برای تصمیم‌گیری جدید پژوهشی فراهم کنند (شهسواری و علم‌الهدی، ۱۳۹۸). بنابراین با توجه به اهمیت و میزان حساسیت و خطرپذیری همه افراد جامعه و اینکه در ایران پژوهش مروری در زمینه کرونا خیلی محدود است؛ بنابراین پژوهش حاضر به صورت نظام‌مند به مرور نتایج پژوهش‌های انجام شده حوزه بیماری کرونا و اثرات روانشناختی آن بر افراد جامعه ایران پرداخته است.

روش

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع مروری نظام‌مند است. در این روش به مرور نظام‌مند یافته‌های علمی مطالعات انجام شده در کشور ایران در حوزه بررسی اثر روانشناختی بیماری کرونا بر افراد، پرداخته شده است. نتایج پژوهش‌های چاپ شده در پایگاه‌های اطلاعاتی گوگل، مگیران، sid، نورمگز، ایرانداک، ensani.ir و سیویلیکا در سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ که همزمان با شیوع بیماری است، مورد بررسی قرار گرفتند. در پایگاه‌های اطلاعاتی ذکر شده کلید واژگان کرونا، کووید ۱۹، قرنطینه، ویژگی‌های روانشناختی و سلامت روان مورد جستجو قرار گرفتند. پس از بررسی مقالاتی که ملاک ورود به پژوهش را داشتند، برای بررسی نهایی مورد استفاده قرار گرفتند. پژوهش‌هایی که کلیدواژه‌های مورد جستجو را دارا بودند و به ارتباط کرونا و ویژگی‌های روانشناختی مربوط می‌شدند وارد پژوهش شدند. این مقالات دارای متن کامل بودند و در سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹در مجلات معتبر به چاپ رسیده بودند.

بعد از جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی، در ابتدا ۶۲۵ مورد یافت شد. از این تعداد ۱۲۶ مورد مرتبط با موضوع کرونا و ویژگی‌های روانشناختی انتخاب شدند. در ادامه مقالاتی که تحت عنوان بخشی از کتاب، روزنامه و جراید بودند از بررسی حذف شدند، که این مرحله تعداد موارد را به ۴۰ مورد رساند. در ادامه بررسی، مقاله‌های دارای موضوع تکراری و مقاله‌های همایش‌های داخلی سازمان‌ها از پژوهش خارج شدند. در نهایت ۲۳ مقاله وارد پژوهش شده و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش‌هایی که ملاک ورود را داشتند به دقت مورد بررسی قرار گرفتند و خلاصه مطالب مقالات شامل نویسنده، سال پژوهش، موضوع، جامعه و نمونه و یافته‌ها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. خلاصه مقالات بررسی شده در حوزه کرونا و ویژگی‌های روانشناختی

نویسندگان، سال نشر	عنوان	جامعه و نمونه	یافته‌ها
مطالعات مربوط به آسیب‌شناسی روانی			
احمدراد (۱۳۹۹)	ابعاد روانشناختی بحران کرونا	مقالات خارجی	عموما افراد در بحران کرونا علائم روانشناختی منفی را تجربه می‌کنند که در صورت عدم درمان تاثیرات منفی جبران ناپذیری بر سلامت روان فرد و جامعه دارد.
نصیرزاده و همکاران (۱۳۹۹)	استرس، اضطراب و افسردگی ناشی از کرونا	۴۵۳ خانواده در شهر انار رفسنجان	افراد به نسبت شرایط عادی درصد استرس، اضطراب و افسردگی بیشتری را تجربه می‌کنند.
ایرجی‌راد (۱۳۹۹)	بررسی آثار روانشناختی ویروس کرونا	۲۱۴ نفر از کارکنان سازمان تحقیقات و ترویج کشاورزی شهر تهران	بیش از ۷۸ درصد مطالعه شوندگان علائم مرضی (خفیف تا شدید) داشتند. در خصوص شیوع نشانگان، افکار پارانویید، اضطراب و شکایات جسمانی بیشترین درصد را داشتند.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

چوبداری و همکاران (۱۳۹۹)	پیامدهای روانشناختی کرونا ویروس در کودکان	مقالات خارجی مربوط به کودکان	افزایش مشکلات رفتاری، مشکلات مربوط به خودتنظیمی، اضطراب و ترس، مشکلات مربوط به سازگاری و راهبردهای مقابله‌ای، آزار هیجانی، افزایش افسردگی و استرس پس از آسیب.
رحمتی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹)	تجربه زیسته بیماران مبتلا به کروناویروس	۱۵بیمار مبتلا به کرونا شهر قم، ۸ زن و ۹ مرد	بیماران اضطراب مرگ، ترس از خاکسپاری، تجربه انگ بیماری، تجربه ابهام، اضطراب ابتلای اعضای خانواده و احساس تنهایی را تجربه می‌کنند. و تجربه هیجان‌های مثبتی مانند ادراک حمایت اجتماعی، اعتقادات معنوی و قدردانی به آن‌ها کمک می‌کند.
حافظی و سحاب-نگاه (۱۳۹۹)	اثرات قرنطینه کرونا بر سلامت روان	مقالات خارجی	اگرچه قرنطینه ضروری است اما ممکن است عواقب منفی زیادی مانند استرس پس از سانحه، خشم، ترس، اضطراب و افسردگی را به دنبال داشته باشد.
علیزاده‌فرد و علیپور (۱۳۹۹)	پیش‌بینی کرونافوبیا بر اساس عدم تحمل بلاتکلیفی و اضطراب سلامتی	۴۳۰ بزرگسال در شهر تهران	اضطراب سلامتی و عدم تحمل بلاتکلیفی رابطه مثبت و مستقیم با ترس از کرونا دارند.
دوستی و همکاران (۱۳۹۹)	مقایسه نشخوار ذهنی، احساس درماندگی و بزرگنمایی افراد در طی هفته اول شیوع کرونا	۹۳۳ نفر بازدید کننده یک وب‌سایت سنجش وضعیت روانی	نشخوار فکری در سنین مختلف به شکل متفاوتی تحت تاثیر قرار می‌گیرد ولی احساس درماندگی و بزرگنمایی با افزایش سن کمتر رخ می‌دهد.
باقری شیخانگفشه و صادقی (۱۳۹۹)	وسواس فکری- عملی طی همه-گیری ویروس کرونا	توصیفی	اقدامات در جهت حفظ رعایت پروتکل‌های بهداشتی در صورتی که افراطی شوند می‌تواند منجر به اختلالات روانشناختی مختلف از جمله وسواس فکری- عملی شوند.
ویژگی‌های مثبت موثر در برابر بیماری کرونا			
دلاور و شکوهی (۱۳۹۹)	بررسی وضعیت شادکامی و رضایت از زندگی در زمان کرونا	۲۱۳ نفر دانشجواز دانشگاه‌های آزاد تهران	شادکامی و رضایت از زندگی در قشر دانشجو وضعیت خوبی دارند و می‌توانند در برابر اثرات کرونا کمک‌کننده باشند.
امیرفخرایی و همکاران (۱۳۹۹)	پیش‌بینی اضطراب کرونا بر اساس نگرانی سلامتی، سرسختی روانشناختی و فراهیجان‌های مثبت	۵۰۰ نفر مبتلا به دیابت در شهر اهواز	اضطراب کرونا با نگرانی سلامتی رابطه مثبت معنادار و با سرسختی روانشناختی و فراهیجان رابطه منفی معنادار دارد.
سعادت‌طلب و جعفری (۱۳۹۹)	نقش نشاط معنوی در رابطه سرمایه-های اجتماعی و حمایت اجتماعی با تاب‌آوری در برابر استرس همه‌گیری کرونا	۲۰۰ کارمند پردیس کشاورزی دانشگاه تهران	با افزایش سرمایه‌های اجتماعی و احساس حمایت اجتماعی، نشاط معنوی افزایش پیدا می‌کند و در نهایت تاب‌آوری در برابر استرس کرونا افزایش می-یابد. هم‌چنین متغیرها اثر مستقیم و مثبت بر تاب‌آوری داشتند.
عینی و همکاران (۱۳۹۹)	تدوین مدل اضطراب کرونا بر اساس حس انسجام و تاب‌آوری: نقش میانجی حمایت اجتماعی	۳۰۰ دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل	همه متغیرهای پژوهش بر اضطراب کرونا اثر مستقیم معنادار داشتند و حس انسجام و تاب‌آوری از طریق حمایت اجتماعی ادراک‌شده بر اضطراب کرونا تاثیر غیرمستقیم دارند.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

شیوندی و حسنوند (۱۳۹۹)	پیامدهای روان‌شناختی اضطراب کروناویروس و بررسی نقش میانجی سلامت معنوی	۳۸۴ بزرگسال داوطلب استان لرستان	سلامت معنوی توانست اثرات نامطلوب اضطراب فراگیر بر نگرش آینده مثبت و کیفیت رابطه با خانواده را میانجی‌گری کند ولی اثر میانجی‌گری بر پرخاشگری نداشت.
پویان‌فرد و همکاران (۱۳۹۹)	رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و تفاوت‌های جنسیتی با رفتارهای خودمراقبتی مرتبط با کرونا	۳۰۴ بزرگسال شهر کرمانشاه	زنان و افراد وظیفه‌شناس رفتارهای خودمراقبتی مرتبط با کرونا را بیشتر رعایت می‌کنند.
محمدی‌مهر و همکاران (۱۳۹۹)	نقش امید در بهبود بیماری‌های فراگیر با تاکید بر کرونا	مرور روایتی و کتابخانه‌ای	هر چقدر امید بیماران در سطح بالایی باشد مشکلات ناشی از بیماری و درمان را بهتر تحمل می‌کنند و روند درمان سریع‌تری خواهند داشت.
شریعتمدار و همکاران (۱۳۹۹)	نقش شوخ‌طبعی در تاب‌آوری زنان در برابر فشارهای قرنطینه کرونا	۱۸ مشارکت کننده داوطلب زن	شوخ طبعی می‌تواند تحمل شرایط سخت قرنطینه و حتی بیماری را آسان نموده و موجب مقابله مناسب‌تر در شرایط بحران از طریق تقویت روحیه و ایجاد نشاط فردی گردد.
سقزی و همکاران (۱۳۹۹)	نقش واسطه‌ای فراشناخت و هیجان مثبت در رابطه حمایت اجتماعی و اضطراب کرونا	۲۲۴ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس با پرسشنامه آنلاین	حمایت اجتماعی به صورت غیرمستقیم از طریق فراشناخت و هیجان مثبت بر اضطراب کرونا تاثیرگذار است. ولی تاثیر مستقیم آن معنادار نبود.
مطالعات مربوط به اثربخشی رویکردهای درمانی بر اثرات بیماری کرونا			
جان‌بزرگی و همکاران (۱۳۹۹)	اثربخشی درمان معنوی خداسو و درمان‌های غیرمعنوی در مدیریت استرس بحران کرونا	۶۰ نفر در دو گروه آزمایش و گنترل، انتخاب شده بصورت گزینش آنلاین	کسانی که درمان روانشناختی دریافت کنند از کسانی که هیچ درمانی دریافت نکنند استرس را بهتر مدیریت می‌کنند و همچنین درمان خداسو نسبت به بقیه درمان‌ها در مهار استرس کارآمدتر است.
جانی و همکاران (۱۳۹۹)	تاثیر درمان شناختی- رفتاری بر کاهش اضطراب کرونا	۲۰ نفر کارکنان بیمارستان-های پارس آباد	درمان شناختی- رفتاری در بهبود علائم اضطراب کرونا تاثیرگذار است.
شمالی احمدآبادی و برخورداری احمدآبادی (۱۳۹۹)	اثربخشی واقعیت درمانی موردی به شیوه مجازی بر اضطراب کرونا	بزرگسالان شهر اردکان، ۱۸ نفر در دو گروه آزمایش و کنترل	میانگین نمرات اضطراب کرونا و ابعاد روانی و جسمی آن در گروه آزمایش نسبت به گروه گواه، در مرحله پس‌آزمون کاهش معناداری پیدا کرده است.
شهبازی و همکاران (۱۳۹۹)	اثربخشی درمان مبتنی پذیرش و تعهد (ACT) بر سلامت روان در زنان با سقط خود به خودی در شرایط بیماری کرونا	۶۰ زن مراجعه کننده به مراکز بهداشتی کرمانشاه، دو گروه ۳۰ نفره	درمان بر سلامت روان گروه آزمایش تاثیر مثبتی دارد و این تاثیر بعد از یک ماه هم پایدار بود.

شیوع بیماری کرونا علاوه بر تاثیرات جسمی با تاثیر روانشناختی باعث اختلالات زیادی شده است. همچنین، ویژگی‌های مثبت روانشناختی و درمان‌های روانشناختی می‌توانند در مدیریت بحران کرونا به افراد کمک کنند، که بررسی پژوهش‌های منتشرشده در این زمینه نشان‌دهنده نتایجی بود که در جدول بالا خلاصه شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

هدف پژوهش حاضر بررسی مروری عوامل روانشناختی و رویکردهای درمانی موثر بر کوید- ۱۹ و آسیب‌شناسی روانی ناشی از آن بود. یافته‌ها نشان داد که شیوع بیماری کوید ۱۹ مشکلات روانشناختی زیادی مانند استرس، اضطراب، افسردگی، افکار پارانوئید، احساس تنهایی و وسواس فکری- عملی را ایجاد کرده است. همچنین، مرور نتایج پژوهش‌ها نشان داد که مداخلات روانشناختی مختلف مانند درمان‌های مبتنی بر معنویت، درمان شناختی رفتاری، واقعیت‌درمانی و درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد می‌توانند به کاهش اثرات بیماری کوید- ۱۹ کمک کند. یافته‌های دیگر در این بررسی نشان داده‌اند که ویژگی‌های روانشناختی مثبت افراد مانند خودمراقبتی، وظیفه‌شناسی، سرسختی روان‌شناختی، حمایت اجتماعی، تاب‌آوری، حس انسجام، امیدواری، شوخ‌طبعی و سلامت و نشاط معنوی می‌توانند در مقابله با بیماری کرونا و مشکلات آن به افراد کمک کنند.

شیوع ویروس کرونا در سطح جهانی به عنوان یک بحران فردی و اجتماعی قلمداد می‌شود که در نتیجه باعث ایجاد استرس و فشار روحی و روانی زیادی بر افراد و جامعه می شود. هم‌چنین این بحران می‌تواند باعث اختلال در کیفیت روابط بین‌فردی درون خانواده و احساس طرد شدن از جامعه شود که مجموعه این عوامل می‌تواند فرد را مستعد اخلالات روانی نظیر افسردگی، اضطراب و استرس کند (نصیرزاده و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین به دلیل ماهیت دلهره‌آور بیماری و گستره اخبار صحیح و غلط در رسانه‌های مختلف اعم از شبکه‌های رسمی و غیررسمی، خیلی از افراد واهمه‌های ذهنی و افکار پارانوئید مربوط به ابتلا به ویروس و ناقل بودن را تجربه می‌کنند (ایرجی‌راد، ۱۳۹۹). با قرنطینه شدن افراد در خانه احساسات ناخوشایندی برای افراد ایجاد می‌شود و این مسئله می‌تواند منجر به تجربه احساس تنهایی و در نهایت افسردگی شود. همچنین افرادی که عزیزان خود را از دست می‌دهند، به علت ناتوانی در برگزاری مراسمات و سوگواری نشانه‌هایی از استرس پس از سانحه را در خود نشان می‌دهند (روسلا[1] ۲۰۲۰). هم‌چنین افراد جهت پیشگیری از ابتلا به بیماری به دلیل توجه بیش از حد به برخی از امور از جمله شست‌وشو و ضد عفونی کردن وسایل شخصی و خانه با اختلالات وسواس فکری- عملی درگیر می‌شوند (ایرجی‌راد، ۱۳۹۹). به طور کلی، در طول شیوع بیماری‌های عفونی مسری، رعایت پروتکل‌های بهداشتی و قرنطینه خانگی می‌تواند در پیشگیری از ابتلا و شیوع این بیماری‌ها موثر باشد؛ با این حال این شرایط با اثرات منفی از جمله مشکلات روانی همراه است. در این شرایط عدم ارتباط با دیگران، بلاتکلیفی نسبت به وضعیت بیماری، ترس از ابتلا و ضررهای مالی بر اثر تعطیلی مشاغل می‌تواند پریشانی‌های اقتصادی و اجتماعی ایجاد کنند و در ادامه منجر به اختلالات روانی شدیدی برای افراد شوند (بروکس[2] و همکاران، ۲۰۲۰).

مداخلات روانشناختی در مراحل مختلف اپیدمی می‌توانند مفید و کاربردی باشند. در طی اپیدمی بیماری کرونا متخصصان سلامت روان می‌توانند با آموزش مهارت‌های مثبتی مانند تاب‌آوری، امیدواری و سلامت معنوی به طور فعال مداخله کنند، به طوری که سلامت روان افراد و پاسخ روانی- اجتماعی در مقابل این ویروس تقویت شود (لیو، یین، لیو[3] ۲۰۱۷). درمان معنوی با فعال‌سازی عقل طبیعی، رفتار فرد نسبت به دنیا، آخرت و خود را خدایی کرده و باعث می‌گردد فرد در برابر ناملایمات در شرایط بحرانی مقاوم‌تر شده و کمتر دچار اختلالات روانشناختی گردد (جان‌بزرگی و همکاران، ۱۳۹۹). درمان‌های معنوی به عنوان مدخلاتی تاثیرگذار بر آسیب‌شناسی بیماری کرونا با فعال‌سازی عقل برای رعایت رفتارهای خودمراقبتی، اطمینان از توجه خداوند و معنادهی به مرگ و آخرت به افراد کمک می‌کنند وجود بیماری را پدیده‌ای وحشتناک و غیرقابل کنترل ندانند و استرس و اضطراب خود را مدیریت کنند. همچنین درمان‌های معنوی با فعال‌سازی عقل افراد به او کمک می‌کنند تا مسائل و مشکلات را در حکم قضا و قدر الهی ببینند و این اتفاق باعث می‌شود فرد در برابر ناملایمات زندگی از مقاومت بیشتری برخوردار شود و در بهترین عمل را شرایط بحران انتخاب کند (جان‌بزرگی و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین، درمان شناختی رفتاری می‌تواند برای مبارزه با باورهایی مانند بیش از اندازه بزرگ دانستن خطر ابتلا و ترس از مردن با کمک به فرد برای منطقی اندیشیدن و به چالش کشیدن این افکار غیرمنطقی و تلاش جهت جایگزین کردن افکار معقول در بهبود وضعیت افکار افراد موثر باشد. همچنین این درمان با کمک روش‌های حساسیت‌زدایی و آرمیدگی عضلانی به افراد آموزش می‌دهد تا بتوانند استرس و اضطراب خود را در برابر بیماری کرونا کنترل کنند (جانی و همکاران، ۱۳۹۹). در طی شیوع بیماری کرونا انجام دادن رفتارهایی چون چک کردن مکرر رسانه‌ها، دریافت آمارهای ابتلا و فوت و همچنین چک کردن مرتب علائم ابتلای خود به بیماری بر شدت اضطراب بیماری می‌افزاید. این‌گونه رفتارها، رفتارهای غیرمسئولانه‌ای هستند که افراد برای ارضای یک یا چند نیاز خود و از جمله نیازهای فیزیولوژیکی انتخاب

[1] Roccella
[2] Brooks
[3] Liu, Yin, Liu

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

می‌کنند. بر اساس واقعیت‌درمانی رفتارهای غیرمسئولانه با افزایش اضطراب همراه خواهد بود و نه اینکه اضطراب باعث رفتار غیرمسئولانه شود (گلسر[1] ۱۹۶۵؛ به نقل از اسدی و وکیلی، ۱۳۹۹). حال آن‌که افراد معتقد هستند که اضطراب ناشی از ابتلا به کرونا سبب انجام این‌گونه رفتارها در آنها می‌شود. از سوی دیگر افراد با اضطراب بالای کرونا، عموماً از احساسات و همچنین تغییرات بدنی ناخوشایند خود گلایه دارند. در واقع آنچه این افراد نادیده می‌گیرند افکار و اعمالی است که سبب ایجاد اضطراب و تغییرات بدنی ناخوشایندی است که در اثر آن ایجاد می‌شود. رفتارهایی که انسان‌ها انتخاب می‌کنند دارای چهار بعد افکار، اعمال، احساسات و تغییرات بدنی است. آنچه معمولاً افراد از آن صحبت کرده و تلاش می‌کنند که از آن رهایی پیدا کنند، دو بعد احساسات و تغییرات بدنی است که در شرایطی چون بیماری کووید- ۱۹ برای فرد ناراحت‌کننده است. در مداخله واقعیت‌درمانی بر انتخاب رفتارهای مسئولانه و تغییر در افکار اعمال تأکید می‌شود که نتیجه آن تغییر احساسات و تغییرات بدنی فرد است (کودانگ[2] و همکاران، ۲۰۱۹). به افراد آموخته می‌شود که از یکسو خود مسئول رفتارهایی هستند که انتخاب می‌کنند و از سوی دیگر با تغییر در انتخاب‌هایشان می‌توانند پیامدهای متفاوتی را ایجاد نمایند. همچنین تمرینات عملی که به هر یک از اعضا داده می‌شود برای کاربرد آموزش‌های ارائه شده در محیط واقعی زندگی‌شان است و سبب می‌شود تا افراد بتوانند پیامدهای خوشایند ناشی از تغییرات ایجاد شده در انتخاب‌هایشان را ادراک نمایند و از اضطراب بیماری در آنها کاسته شود (شمالی و برخورداری، ۱۳۹۹). از جمله مداخلات روانشناختی موثر دیگر تاثیرگذار بر آسیب‌های بیماری کرونا درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد است. در طی شیوع بیماری کرونا با توجه به شرایط بحرانی ایجاد شده خیلی از افراد جامعه افکار منفی زیادی را نسبت به ابتلا و آینده خود تجربه می‌کنند. تجربه این افکار منفی منجر به اقدامات واکنشی استرس و اضطراب می‌گردد. آموزش و درمان مبتنی بر تعهد در کمک به این افراد با آموزش فنونی مانند ذهن‌آگاهی باعث می‌گردد به افکار فقط به عنوان افکار توجه شود و نه واقعیت و این مسئله باعث می‌گردد فرد به جای واکنش هیجانی اضطراب و استرس به انجام اقدامات هدفمندانه و مبتنی بر ارزش‌های خود بپردازد (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۹).

خودمراقبتی در همه‌گیری ویروس کرونا مهم‌ترین عامل برای تحت کنترل درآوردن بیماری است. در این میان افرادی که داری ویژگی وظیفه‌شناسی باشند اصول رفتارهای خودمراقبتی مانند استفاده از ماسک، فاصله‌گذاری اجتماعی و شست‌وشو مرتب دست‌ها و سایر پروتکل‌های بهداشتی را رعایت می‌کنند و در نتیجه انجام رفتارهای خودمراقبتی و داشتن ویژگی وظیفه‌شناسی می‌توانند عوامل موثری در برخورد با بیماری کرونا باشند (پویان‌فرد و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین یکی دیگر از ویژگی‌های مثبت که در برخورد با بیماری کرونا می‌تواند موثر باشد سرسختی روان‌شناختی است. سرسختی روانشناختی به عنوان یک منبع مقاومت در مقابل با رویدادهای استرس‌زا و چالش‌انگیز عمل می‌کند و افرادی که سرسختی روانشناختی بیشتری دارند نسبت به رفتارهای خود متعهدتر هستند و در مقابل شرایط بحرانی احساس کنترل بیشتری بر خود و شرایط دارند، در نتیجه این افراد در برابر بیماری کرونا مقاومت و رفتار منطقی‌تری از خود نشان می‌دهند (امیرفخرایی و همکاران، ۱۳۹۹). ویژگی مثبت دیگر تاثیرگذار بر بیماری کرونا تاب‌آوری است. افراد دارای تاب‌آوری بالا نسبت به دیگران رویدادهای منفی را به صورت انعطاف‌پذیرتر و واقع‌بینانه‌تر و همچنین مشکلات را اغلب محدود و موقتی در نظر می‌گیرند و این عوامل در برابر بحران‌هایی همچون بیماری کرونا که استرس زیادی ایجاد می‌کند، به فرد جهت مدیریت شرایط کمک می‌کند (بستر و کوپر،[3] ۲۰۲). داشتن ویژگی حس انسجام باعث می‌شود افراد محیط را برای داشتن یک رفتار معنادار و مناسب با توجه به شرایط درک و سطح اضطراب را مدیریت کنند (لینبلاد[4] و همکاران، ۲۰۱۶). بنابراین در شرایط همه‌گیری کرونا که اضطراب، ویژگی‌های روحی و روانی افراد را بشدت تحت تاثیر قرار داده است، حس انسجام بالا می‌تواند به کنترل بهتر و موثرتر اضطراب ناشی از کرونا منجر شده و بهزیستی روانی شخص را تامین کند (عینی و همکاران، ۱۳۹۹). از جمله ویژگی‌های مثبت دیگر امیدواری است که می تواند در برابر بیماری کرونا که زندگی افراد و آینده را با ابهام و مشکلاتی روبرو کرده است، مفید باشد. امید با این باور همراه است که مشکلات برطرف شدنی است و آینده می‌تواند بهتر باشد، ازاین‌رو فرد امیدوار اطلاعات بیشتری درمورد غلبه بر موانع و مشکلات کسب می‌کند و لذا می‌تواند در برابر بیماری کرونا عملکرد مناسب‌تر و نسبت به آینده درمانی آن خوش‌بین‌تر باشد (محمدی‌مهر و همکاران، ۱۳۹۹). ویژگی دیگر مثبت

[1] Glasser
[2] Kudang
[3] Bester, Kuyper
[4] Lindblad

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

تاثیرگذار بر بیماری کرونا و استرس و اضطراب ناشی از آن شوخ‌طبعی است. شوخ‌طبعی به عنوان یک مهارت خلاق و هنرمندانه قابلیت تنظیم هیجانات منفی و کاهش تنش و فشار روانی را داشته و در عین حال می‌تواند سطح رضایت و شادی را در افراد بالا ببرد. همچنین با تقویت روحیه افراد تاثیرگذاری مثبتی در بهبود وضعیت روان‌شناختی و ارتقا عملکرد سیستم ایمنی بدن و کنترل اختلالات روان‌شناختی دارد (شریعتمدار و همکاران، ۱۳۹۹). ویژگی سلامت و نشاط معنوی به عنوان ویژگی‌های مثبت دیگر تاثیرگذار بر آسیب‌های روانی بیماری کرونا هستند. افراد دارای این ویژگی‌ها به علت ارتباط و اعتقادی که به خداوند دارند در زندگی خود احساس امیدواری و معنا می‌کنند و از این طریق سلامت روانی بیشتری را تجربه می‌کنند و این افراد در مقابل مشکلاتی از جمله بیماری کرونا تاب‌آوری بیشتری از خود نشان خواهند داد که باعث می‌شود در برابر این بیماری عملکرد مناسب‌تری را بروز دهند (سعادت‌طلب و همکاران، ۱۳۹۹).

به طور کلی، یافته‌های پژوهش نشان داد که بیماری کرونا به علت شرایط ویژه‌ای که همه‌ی بیماری‌های همه‌گیر دارند باعث مشکلات روان‌شناختی زیادی برای عموم افراد جامعه خواهد شد. اما در مقابل به کارگیری مداخلات روان‌شناختی و تقویت ویژگی‌های روانشناختی مثبت افراد می‌تواند در تاب‌آوری و مقابله افراد با بیماری کرونا اثرگذار باشد. پژوهش حاضر مانند بسیاری از پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی همراه بود که از جمله می‌توان به محدودیت در دسترسی به فایل کامل برخی از مقالات که منجر به عدم ورود این مقالات به روند بررسی شد، اشاره کرد. علاوه بر این برخی از پژوهش‌هایی که مورد بررسی قرار گرفتند نتایج خود را با قاطعیت نشان ندادند و بنابراین در تعمیم نتایج باید احتیاط نمود. با توجه به اینکه نتایج پژوهش حاضر نشان داد شیوع بیماری کووید ۱۹ با افزایش مشکلات روانشاختی همراه بوده است پیشنهاد می‌شود کلیه ارائه دهندگان مراقبتهای بهداشتی و متخصصان سلامت روان برای مقابله با جنبه‌های متعدد بیماری با کمک روش‌های درمانی اثرگذار موجود به تقویت ویژگی‌های مثبت روانشناختی افراد در جهت مقابله بهتر و موثرتر با خطرات این بیماری بپردازند.

منابع

ابوالمعالی‌الحسینی، خ. (۱۳۹۹). پیامدهای روان‌شناختی و آموزشی بیماری کرونا در دانش‌آموزان و راهکارهای مقابله با آن‌ها. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۵۶(۱۵)، ۱۵۳- ۱۶۶.

احمدراد، ف. (۱۳۹۹). ابعاد روان‌شناختی بحران کرونا و شیوه‌های آموزشی کاهش آن. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*. ۵۶(۱۶)، ۲۵- ۵۰.

اسدی، س.، و وکیلی، پ. (۱۳۹۹). اثربخشی واقعیت‌درمانی بر اضطراب و افزایش امید به زندگی در بیماران مبتلا به HIV مثبت مراجعه کننده به مرکز بیماری های رفتاری شبکه بهداشت شمیرانات. *سلامت اجتماعی*، ۲(۴)، ۲۳۸- ۲۴۵.

امیرفخرایی، آ؛ معصومی‌فرد، م؛ اسماعیلی‌شاد، ب؛ دشت‌بزرگی، ز و درویش‌باصری، ل. (۱۳۹۹). پیش‌بینی اضطراب کرونا ویروس بر اساس نگرانی سلامتی، سرسختی روانشناختی و فراهیجان مثبت در بیماران دیابتی. *فصلنامه علمی پژوهشی پرستاری دیابت زابل*، ۸(۲)، ۱۰۷۲- ۱۰۸۳.

ایرجی‌راد، ا. (۱۳۹۹). بررسی آثار روان‌شناختی ویروس کووید ۱۹ در کارکنان سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در زمان اضطرار (قرنطینه). *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۵۶(۱۶)، ۲۲۹- ۲۳۷.

باقری شیخانگفشه، ف. و صادقی چوکامی، ا. (۱۳۹۹). وسواس فکری- عملی طی همه‌گیری کرونا ویروس ۲۰۱۹ (کووید- ۱۹): نامه به سردبیر. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، ۲۸ (۶)، ۲۷۰۰- ۲۷۰۴.

پویان‌فرد، س؛ طاهری، ا؛ قوامی، م؛ احمدی، س. و محمدپور، م. (۱۳۹۹). تفاوت‌های فردی، جنسیتی و کرونا: رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و تفاوت‌های جنسیتی با رفتارهای خودمراقبتی مرتبط با کرونا. *مجله روانشناسی و روان‌پزشکی شناخت*، ۷(۴)، ۶۷- ۷۷.

جان‌بزرگی، م؛ نوری، ن؛ حیدری‌زاد، م؛ جان‌بزرگی، ع؛ جان‌بزرگی، ا و نظری، م. (۱۳۹۹). اثربخشی درمان معنوی خداسو و درمان‌های غیرمعنوی در مدیریت استرس ناشی از بحران شیوع کرونا و طراحی مقدماتی الگوی معنوی مداخله روانشناختی در بحران کرونا. *نشریه علمی روان‌شناسی بالینی و شخصیت*، ۱۸(۱)، ۲۰۱- ۲۱۴.

جانی، س؛ میکائیلی، ن و رحیمی، پ. (۱۳۹۹). تاثیر درمان شناختی- رفتاری به واسطه اینترنت بر کاهش اضطراب کرونا. *فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۱(۴)، ۱۲۹- ۱۴۵.

چوبداری، ع؛ نیک‌خو، ف و فولادی، ف. (۱۳۹۹). پیامدهای روان‌شناختی کروناویروس جدید (کووید ۱۹) در کودکان: مطالعه مروری نظام‌مند. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۵۶(۱۶)، ۵۱- ۶۳.

حافظی، ا و سحاب نگاه، س. (۱۳۹۹). آثار قرنطینه در طول اپیدمی‌ها بر سلامت روان و شیوه‌های مدیریت آن: مطالعه نقلی. *مجله نوید نو*، ۲۳، ۱- ۱۹.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

دلاور، علی و شکوهی امیرآبادی، لیلا (۱۳۹۹). بررسی وضعیت شادکامی و رضایت از زندگی دانشجویان در زمان بحران کروناویروس جدید. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۵۶ (۱۶)، ۱- ۲۴.

دوستی، پ؛ حسینی‌نیا، ن؛ قدرتی، گ و ابراهیمی، م. (۱۳۹۹). مقایسه نشخوار ذهنی، احساس درماندگی و بزرگنمایی در سنین مختلف و رابطه آنها با سبک‌های مقابله با استرس در بازدیدکنندگان یک وب‌سایت سنجش وضعیت روانی طی هفته اول شیوع ویروس کرونا. *مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۲۱(۲)، ۱۰۵- ۱۱۴.

رحمتی‌نژاد، پ؛ یزدی، م؛ خسروی، ز و شاهی صدرآبادی، ف (۱۳۹۹). تجربه زیسته بیماران مبتلا به کروناویروس (کووید- ۱۹): یک مطالعه پدیدارشناسی. *فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی*، ۱۴ (۱)، ۷۱- ۸۶.

سعادت‌طلب، آ و جعفری، م (۱۳۹۹). تحلیل نقش نشاط معنوی در رابطه میان سرمایه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی با تاب‌آوری کارکنان در برابر همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ در دوران فاصله‌گذاری اجتماعی. *فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی*،۱۴(۱)، ۱۱۶- ۱۲۹.

سقزی، آ؛ یزدانی، ح و گل‌محمدیان، م (۱۳۹۹). نقش واسطه‌ای فراشناخت و هیجان مثبت در رابطه حمایت اجتماعی و اضطراب کرونا. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۴۳(۱۱)، ۳۳- ۶۲.

شریعتمدار، آ؛ اعظمی، م؛ غفوری، س و مصبحی، م. (۱۳۹۹). نقش شوخ طبعی در تاب‌آوری زنان در برابر فشارهای روانی روزهای قرنطینه بیماری کرونا. *فصلنامه پژوهش‌های مشاوره*، ۷۴ (۱۹)، ۱۳۷- ۱۶۵.

شمالی احمدآبادی، م و برخورداری احمدآبادی، ع. (۱۳۹۹). اثربخشی واقعیت‌درمانی موردی به شیوه مجازی بر اضطراب کرونا. *مجله رویش روان‌شناسی*، ۹(۷)، ۱۶۳- ۱۷۰.

شهبازی، ی؛ دکالی‌راد، ع؛ کرمی، ز؛ رضویان، م و مام‌خضری، ع. (۱۳۹۹). اثربخشی درمان اکت (ACT) بر سلامت روان در زنان با سقط خود به خودی در شرایط بیماری کرونا. *دومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نو در مامایی، زنان، زایمان و نازایی.*

شهسواری، ا و علم‌الهدی، ج. (۱۳۹۸). روش‌شناسی پژوهش مروری و نقش آن در تولید دانش: توسعه یک گونه‌شناسی. *مجله حوزه و دانشگاه روش‌شناسی علوم انسانی*، ۹۸(۲۵)، ۷۹- ۱۰۵.

شیوندی، ک و حسنوند، ف. (۱۳۹۹). تدوین مدل پیامدهای روان‌شناختی اضطراب ناشی از اپیدمی کروناویروس و بررسی نقش میانجی‌گری سلامت معنوی. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان درمانی*،۴۲(۱۱)، ۱- ۳۶.

عسگری، م؛ قدمی، ا؛ امینایی، ر و رضازاده، ر. (۱۳۹۹). ابعاد روان‌شناختی بیماری کووید ۱۹ و آسیب‌های روانی ناشی از آن: مطالعه مروری نظام‌مند. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، ۵۶(۱۶)، ۱۶۷- ۱۷۷.

علیزاده‌فرد، س و علیپور، ا. (۱۳۹۹). الگوی تحلیل مسیر پیش‌بینی کرونا فوبیا بر اساس عدم بلاتکلیفی و اضطراب سلامتی. *فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی*، ۱۴(۱)، ۱۷- ۲۷.

عینی، س؛ عبادی، م و ترابی، ن. (۱۳۹۹). تدوین مدل اضطراب کرونا در دانشجویان بر اساس حس انسجام و تاب‌آوری: نقش میانجی حمایت اجتماعی ادراک‌شده. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*،۴۳(۱۱)، ۱- ۳۲.

محمدی‌مهر، م؛ خسروی، م؛ شاهمرادی، م و شیخی، س. (۱۳۹۹). نقش امید در بهبود بیماری‌های فراگیر (با تاکید بر بیماری کرونا در ایران). *نشریه مطالعات آموزشی*، ۸(۲)، ۸۶- ۹۲.

نصیرزاده، م؛ آخوندی، م؛ جمالی‌زاده، ا و خرم‌نیا، س. (۱۳۹۹). بررسی وضعیت استرس، اضطراب، افسردگی و تاب‌آوری ناشی از شیوع بیماری کرونا (۱۹ در خانوارهای شهرستان انار در سال ۱۳۹۹: یک گزارش کوتاه. *مجله علوم پزشکی رفسنجان*. ۱۹، ۸۸۹- ۸۹۸.

Bao, Y., Sun, Y., Meng, S., Shi, J., & Lu, L. (2020). 2019-nCoV epidemic: address mental health care to empower society. *The Lancet*, *395*(10224), 37-38.

Bester, G., & Kuyper, N. (2020). The influence of additional educational support on poverty-stricken adolescents' resilience and academic performance. *Africa Education Review*, *17*(3), 158-174.

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The lancet*, *395*(10227), 912-920.

Fardin, M. A. (2020). COVID-19 and anxiety: A review of psychological impacts of infectious disease outbreaks. *Archives of clinical infectious diseases*, *15*(COVID-19).

Gong, B., Zhang, S., Yuan, L., & Chen, K. Z. (2020). A balance act: minimizing economic loss while controlling novel coronavirus pneumonia. *Journal of Chinese Governance*, *5*(2), 249-268.

Hall, R. C., Hall, R. C., & Chapman, M. J. (2008). The 1995 Kikwit Ebola outbreak: lessons hospitals and physicians can apply to future viral epidemics. *General hospital psychiatry*, *30*(5), 446-452.

Kudang, R. E., bin Mustaffa, M. S., Sabil, S., Khan, A., & Yahya, F. (2019). Coping Styles in Group Reality Therapy among Cardiac Women Patients with Depression. *Indian Journal of Public Health Research & Development*, *10*(4), 1377- 1381.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]

Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., & Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active Weibo users. *International journal of environmental research and public health*, *17*(6), 2032.

Lindblad, C., Sandelin, K., Petersson, L. M., Rohani, C., & Langius-Eklöf, A. (2016). Stability of the 13-item sense of coherence (SOC) scale: a longitudinal prospective study in women treated for breast cancer. *Quality of Life Research*, *25*(3), 753-760.

Liu, K., Chen, Y., Wu, D., Lin, R., Wang, Z., & Pan, L. (2020). Effects of progressive muscle relaxation on anxiety and sleep quality in patients with COVID-19. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 101-132.

Liu, L., Yin, H., & Liu, D. (2017). Zero health worker infection: experiences from the China Ebola treatment unit during the Ebola epidemic in Liberia. *Disaster medicine and public health preparedness*, *11*(2), 262-266.

Lu, H., Stratton, C. W., & Tang, Y. W. (2020). Outbreak of pneumonia of unknown etiology in Wuhan, China: The mystery and the miracle. *Journal of medical virology*, *92*(4), 401-402.

Roccella, M. (2020). Children and coronavirus infection (Covid-19): What to tell children to avoid Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD). *The Open Pediatric Medicine Journal*, *10*(1), 1874- 1877.

Rubin, G. J., Potts, H. W. W., & Michie, S. (2010). The impact of communications about swine flu (influenza A H1N1v) on public responses to the outbreak: results from 36 national telephone surveys in the UK. *Health Technology Assessment*, *14*(34), 183-266.

Ryu, S., Chun, B. C., & of Epidemiology, K. S. (2020). An interim review of the epidemiological characteristic of 2019 novel coronavirus. *Epidemiology and health*, 42(2), 1- 4.

Sood, S. (2020). Psychological effects of the Coronavirus disease-2019 pandemic. *Research & Humanities in Medical Education*, *7*, 23-26.

Van Bortel, T., Basnayake, A., Wurie, F., Jambai, M., Koroma, A. S., Muana, A. T., ... & Nellums, L. B. (2016). Psychosocial effects of an Ebola outbreak at individual, community and international levels. *Bulletin of the World Health Organization*, *94*(3), 210.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.4.14.0]